

ביצה ה

משה שווערד

1. רש"י מסכת ביצה דף ה עמוד א

ונתקלקלו הלויים בשיר - תמיד של בין הערבים, שאמרו בו שירה של חול, שהיו סבורים שלא יבאו עוד, והיום חול, וכשבאו - נמצא שהוא קדש, ובשל שחר אין טעות, דבתמיד של שחר אפילו הוקדש החדש קודם הקרבתו - שיר של חול היו אומרים, לפי שברוב השנים אין העדים ממהרים לבא כל כך.

2. רמב"ם יד החזקה - הלכות קדוש החדש פרק ג

(ה) בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל יום שלשים פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד בין הערבים ונתקלקלו במקדש ולא ידעו מה יעשו אם יעשו עולה של בין הערבים שמא יבאו העדים ואי אפשר שיקריבו מוסף היום אחר תמיד של בין הערבים עמדו בית דין והתקינו שלא יהיו מקבלים עדות החדש אלא עד המנחה כדי שיהא שהות ביום להקריב מוספין ותמיד של בין הערבים ונסכייהם:

3. תוספות מסכת ביצה דף ה עמוד א

ונתקלקלו הלויים בשיר - בשיר של בין הערבים מיירי שאמרו שיר של חול שלא היו סבורים שיבאו עדים אותו יום ונהגו אותו יום חול וכשבאו לאחר המנחה נמצא שהוא קדש אבל אינו אומר בשיר של שחרית שאמרו של חול בתמיד של שחרית שהרי אפילו באו קודם הקרבת תמיד של שחרית היו אומרים שיר של חול כדאמרינן בר"ה (דף ל: ושם) לפי שרוב השנים לא היו ממהרין כל כך לבא והקשה ר' פרץ והאיכא קלקול גבי מוספין ואמאי לא חשו אלא על עבודת התמיד דכשבאו עדים מן המנחה ולמעלה כבר הקריבו התמיד וא"כ אינן יכולין להקריב המוספין דכתיב והקטיר עליה חלבי השלמים ודרשינן (יומא דף לג.) עליה השלם כל הקרבנות כולן שאין קרבן קרב לאחריה [1] ותירץ דאפילו לא באו עד לאחר הקרבת התמיד מכל מקום המוספין קרבין דהיכא דלא אפשר שאני מידי דהוי אמחוסר כפורים בע"פ שמביא כפרתו לאחר הקרבת התמיד של בין הערבים ואוכל פסחו בערב והכי אמרינן בפ' תמיד נשחט (פסחים נט. ושם) [2] ועוד י"ל דאתי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה משום דאליים טפי דהכי אמרינן בתמיד נשחט (ג"ז שם) דאתי עשה דפסח דענוש כרת ודחי עשה דהשלמה דאינו ענוש כרת [3] ויש מפרשי' דמעיקרא אייתו התמיד ומתנו אם לא יבאו עדים יהא תמיד ואם יבאו יהא מן המוספין ואח"כ יביאו את התמיד ושאר קרבנות ולא נהירא דאיכא בהדיא התם דאמרו שיר של חול עם תמיד של בין הערבים.

4. שערים מצויינים בהלכה

דף ל: משנה פע"א נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלויים בשיר. הקשו התוס', אמאי לא חשיב קלקול של קרבן מוסף, ותירצו שגם אחר תמיד של בין הערבים יכולין להקריב של מוסף, דאתי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה. וברמב"ם (קדה"ח פ"ג ה"ה) כתב בזה"ל "ונתקלקלו במקדש ולא ידעו מה יעשו, אם יעשו עולה [תמיד] של בין הערבים שמא יבאו העדים, וא"א שיקריבו מוסף אחר תמיד של בין הערבים". והקשה בלח"מ הא איתא שקלקלו בשיר. ובתשרי הר"י מיגאש (סי' קמו) כתב, דלא עשו קרבן מוסף, שכל זמן שלא באו העדים נשאר אותו היום בחזקת חול, ולא יקרא זה בלשון קלקול, אבל הקלקול בשיר	הוי קלקול, דממנ"פ יש שיר אי קודש אי חול. ובס' יום תרועה פי' ענין קלקול בשיר, שהם מיהרו לעשות התמיד של הערבים כמנהגם, ואמרו השיר של חול, והלכו לביתם, ואח"כ באו העדים והיה יו"ט ונמצא שהם קלקלו בזה, שהיו להם להמתין עד סמוך לערב, ולפ"ז היה עוד שהות להקריב קרבן מוסף, וכדברי התוס'. ועי' בטורי אבן ביאור רחב בזה. ובמנ"ח (מצוה שיב) כתב בשם הרמ"ע מפאנו, דקלקול בשיר זהו העיכוב, דע"י השיר נתפרסם יום ר"ח ור"ה, משא"כ ע"י הקרבנות לא נתפרסם. וכעין זה כתב הרמ"א (או"ח סי' תריט) בשם מהר"ל, שלא ישנה ש"ץ ממנהג המקום אפילו בניגונים ובפיוטים, משום דע"כ נתבלבל דעת המתפללים.
--	--

5. הערות הגר"ש אלישיב מסכת ראש השנה דף ל עמוד ב

בטעמים שאין אומרים שיר של יום במנחה

אי אמרת בשלמא כל היכא דמסתפקא אמרינן שירה דחול וכו'. הפוסקים דנו מה הטעם שאין אנו נוהגין לומר שיר של יום במנחה, וכתב בב"י (קל"ג) וז"ל כתוב בא"ח במנחה לא ראיתי מי שאומר השירים, והטעם לפי שלא היה מצותו [במקדש] אלא בבוקר. עכ"ל. ודבריו תמוהין, דהרי מפורש בשמעתין דאמרו שיר של יום גם במנחה.

ובשו"ת מהר"ם אלשיך סי' קל"ח כתב טעם לזה. דהנה דעת ר"מ בערכין (י"א א) דשירה מעכבת את הנסכים וקיי"ל סתם משנה ר"מ, וא"כ יקשה בשמעתין למ"ד דלא אמרו שירה כל עיקר, היאך באמת עשו כן, והלא בזה יפסלו הנסכים [ועדיף לומר שירה של חול מספק], [1] אלא ע"כ מוכח מזה דגם לר"מ רק שיר של שחר מעכב את הנסכים, אבל של בין הערביים אינו מעכב, וכיון שכן לא תיקנו לומר שיר של יום בביהכ"נ אלא רק בשחרית דחמיר טפי.

ויש לתמוה על דבריו, דלפי"ז יוצא דבשל שחרית מודו כולו אמוראי דהיכא דמסתפקא אמרינן שירה של חול, [ולא פליגי אלא בבין הערביים שאינו מעכב], וא"כ תמוה מאי מותיב רב אחא מבריייתא דר"ה בשחרית והרי התם מודו כו"ע דבספק אומר של חול, ומה ראה מזה על ספק בתמיד של בין הערביים. ועיין בסמוך מש"כ לבאר טעם אחר מפני מה אין אנו אומרים שיר של יום במנחה

[2] ועפ"י דבריו יש לנו טעם הגון על מה שאין אנו אומרים היום שש"י במנחה (והזכרנו לעיל שהפוסקים ביקשו ליתן טעם לזה), דכיון דאינו מצד "זכר למקדש" אלא מצד להזכיר "מעין המאורע" של היום י"ל דבזה סגי להזכיר פעם אחת ביום.

6. הערות הגר"ש אלישיב מסכת ראש השנה דף ל עמוד ב

ולמחר קודש אי גזרי לענין איסור מלאכה או גם לענין תפילה

משנה. ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש. יש להסתפק אם גזרו רק לענין איסור מלאכה להשלים היום הראשון בקדושתו, או גם לענין סדר תפילת יום טוב, ועיין במאירי מש"כ בזה. והדעת נוטה דלא גזרו שיהיה כמו ר"ה לכל דבר, ומסתבר דמי שלא שמע תקיעות בבוקר ואח"כ נשתהו העדים מלבוא עד זמן מנחה דאין עליו חיוב לשמוע תקיעות ביום הראשון, וגם לא יאמר יעלה ויבוא במנחה, ואם לא הקריבו מוספים שוב לא יקריבו, ואף שמלכתחילה לא חששו לזה ואף מוספים היו מקריבים על המזבח, היינו משום דאזלינן בתר רובא, דלא מצינו אלול מעובר, אך במנחה שמתברר שלא יתקבלו העדים עד למחר א"כ הדר הו"ל כחול לענין המצוות וסדר התפילה אך במאירי הביא שיטה דאח"כ מלכתחילה לא קיימו שום מצוה חיובית קודם שבאו העדים עיין שם, וזהו פלא. ולדבריו ג"כ תפילין מסתבר דלא הניחו וסמכו בשוא"ת על הרוב, וצ"ב.

7. פני יהושע מסכת ביצה דף ה עמוד א

בגמרא ונתקלקלו הלויים בשיר התקינו שלא יהו מקבלין. אין לתמוה דמשום קלקול השיר היו דוחין כל המועדות מקביעתן האמיתי שהרי נראה חודש בזמנו, אלא דגדולה מזו מצינו שאפילו משום חיבוט הערבה שאינו אלא מנהג הנביאים דחיינו כל המועדים דלא ליקלע ערבה בשבת והיינו משום דמועדים מסורים לב"ד דכתיב אתם אפילו מזידין:

8. תוספות הרא"ש מסכת ראש השנה דף ל עמוד ב

ונתקלקלו הלויים בשיר. ... מיהו תימה אמאי נתקלקלו בשיר והלא בשעת ניסוך היין היה השיר כדאמרינן בכל דוכתא דאין אומרים שירה אלא על היין, והכי איתא נמי בפ"ב דערכין ויכול להמתין מלהביא נסכים עד הלילה או עד למחר כדאמרינן בפרק הקומץ זוטא דמביא אדם זבחו היום ונסכיו עד עשרה ימים, ובפ"ב דתמורה אמרינן דמנחתם ונסכיהם אפי' בלילה ומנחתם ונסכיהם אפילו למחר. וי"ל דלכתחלה צריך להביא נסכים עם הזבח דאם מביא בלילה אין יכול לומר שירה כדאמרינן בפ"ב דערכין מה כפרה ביום אף שירה ביום ולמחר נמי מיבעיא ליה התם אם טעונין שירה אם לאו ולא איפשיטא, ואפילו את"ל דיכול לומר שירה למחר מ"מ טוב שיביאם עם הזבח כדי שיאמרו שירה על אכילה ושתיה כדאמרינן התם בערכין אאכילה ושתיה אמרינן שירה אאכילה לחודה לא אמרינן, וההיא דאמרינן מביא אדם את זבחו היום ונסכיו מכאן ועד עשרה ימים דמשמע לכתחלה יכול לעשות כן היינו בקרבן יחיד שאין טעון שירה דאין אומרים שירה אלא על קרבן ציבור הקבוע להם זמן בלבד כדאמרינן בערכין. מנחם משיב נפש

9. חדושי הר"ן על ראש השנה דף יג/א

מהיכן הקריבוהו. וא"ת דלמא מעבר הירדן מחלק בני גד ובני ראובן שנטלו בראש, י"ל דעומר מצותו להביאו מיהודה ואינו נראה לומר שעומד ראשון היה שלא כמצותו.

10. גליוני הש"ס [שבת כא:]

שם כעשה צו גם כו' כיצ מה שהקשו דלמה הולך הנס הרי טומאה לחוי' בליצור ל' דכיון דהי' אז חנוכה הבית כמבואר במהרש"א בחי'א וכדמוכח נמי ממאי דקריין בחנוכה בשמיים וכמוכן לכן כיון דחנוכה היא דבר התחליי וראשי לכל הבא אחריו לכן הולך שיהי' בטמאה גמורה לא בדחיית טומאה וזהו ג"כ מה שמבואר בצעלי החוס' עה"ת פ' שמיני עה"כ בקרובי חקש דלכן הדיוט ציוס שממשה לעבודה אסור בטומאה קרובים ככ"ג והפעם ג"כ כג"ל דכיון דהוא חיובו והתחלתו לריך שיהי' בטמאה לגמרי וכג"ל וע"ע חידושי הר"ן ריה י"ג א' ד"ה מהיכן הקריבוהו דכ' דא"ע דעומר קשר גם מעבר הירדן מי"מ כיון דמלכותו לכתחלה מיהודה אין נראה לומר שעומר ראשון הי' שלא למנוחה עכ"ל והכוונה ג"כ כג"ל דכיון דהי' ראשון הוא שורש לכל הבא אחריו ע' רש"י זכחים ט' ז' ד"ה עיקר חטאת נקט דכ' שורש החטאת שהיא הית' חטאת יחיד ראשונה עכ"ל הרי דהקרבן הראשון הוא עיקר ושורש לכל הבא אחריו ממינו וע"כ כיון דהוא דבר שרשיי ועיקריי לריך שיהי' כתיקו לגמרי וזמ"ש בפני' כאן דאף דטומאה דחוי' מי"מ הי' הנס להראות חיצון של ישראל כ"ה גם בטומאה ח"ל סי' פ"ז:

11. העמק שאלה על שאילתות דרב אחאי גאון סימן קט - אות ב

[א] והאידינא כו'. אפ"ה נקטינן תרי יומי במקום דלא מטין שלוחים דשלחו מתם כו' כצ"ל וכן הוא לעיל וע' מש"כ שם אות ד' בס"ד באריכות. והעליתי דמועדי תשרי גם אבותינו שלא ידעו בקבועי דירחא לא עשו שני ימים אלא משום מנהג. דמן הדין סמכו על הכלל דלא מצינו אלול מעובר. ומש"ה סמכו על יוה"כ לעשות מיום ראשון דר"ה בלבד משא"כ בא"י לא סמכו ע"ז הכלל. ור"ה היה ספק גמור. וביוה"כ סמכו על השלוחים. ועפ"ז מיושב הא דאי' בביצה ד' ו' דיו"ט שני של ר"ה כחול לגבי מת ומשמע התם דמיירי אפי' עד דלא הוי קיבועי דירחא מדאי' התם דסמכינן על הכלל דלא מצינו אלול מעובר כו'. וא"כ קשה הא דאי' בירו' ברכות פ"ג והובא בתו' ורא"ש שם מי שמתו מוטל לפניו כו' והתניא פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול ולא ביו"ט בתמיה. ואמאי לא נימא דקאי ביום ב' של ר"ה דישאל מתעסקין בו. ולמש"כ ניחא דרק בחו"ל הוא כן שאינו אלא משום מנהג. אבל הברייתא סתמא נשנית בא"י. ושפיר מקשה דודאי אין בין יו"ט ראשון של ר"ה לשני ולא כלום:

12. רמב"ם יד החזקה הלכות עירובין פרק ח

(ה) יום טוב שחל להיות סמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה או שני ימים טובים של גליות יש לו לערב שני עירובין לשתי רוחות וסומך על אי זה מהן שירצה ליום הראשון ועל העירוב שברוח השניה ליום השני או מערב עירוב אחד לרוח אחת וסומך עליו לאחד משני ימים טובים והיום השני יהיה כבני העיר וכאלו לא עשה עירוב ויש לו אלפים אמה לכל רוח במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ראש השנה הרי הן כיום אחד ואינו מערב לשני הימים אלא לרוח אחת.

13. רמב"ם יד החזקה הלכות עירובין פרק ח

(ח) המערב לשני ימים טובים של גליות או לשבת ויום טוב אע"פ שהוא עירוב אחד לרוח אחת לשני הימים צריך שיהיה העירוב במקומו מצוי בליל ראשון ובליל שני כל בין השמשות כיצד הוא עושה מוליכו בערב יום טוב או בערב שבת ומחשיך עליו ונטלו בידו ובא לו אם היה ליל יום טוב ולמחר מוליכו לאותו מקום ומניחו שם עד שתחשך ואוכלו אם היה ליל שבת או מביאו אם היה ליל יום טוב מפני שהן שתי קדושות ואינן כיום אחד כדי שנאמר מליל ראשון קנה העירוב לשני ימים.

- [השגת הראב"ד - (אם היה ליל שבת או מביאו אם היה ליל יו"ט) מפני שהן שתי קדושות ואינן כיום אחד כדי שנאמר מליל הראשון קנה העירוב לשני ימים **א"א טעה בזה שאפילו בשני ימים טובים של ר"ה אע"פ שהן קדושה אחת צריך שיהא העירוב קיים בליל שני ובמקומו דלחומרא אמרינן שהן קדושה אחת אבל לקולא לא אמרינן**]:

14. רש"ש מסכת ביצה דף ה עמוד א

רש"י ד"ה הא לן לבני א"י שעושין יום א' כו'. ק"ל הא גם בא"י לא היו עושין יום א' אלא במקום הועד או סמוך לו בתוך התחום כמ"ש הרא"ש בשם רה"ג וא"כ להרחוקים אף בא"י יהיה ביצה אסורה והוא א"ש מה שהקשו התוס' מר' יוסי שהיה בא"י ואולי כיון דמקום הועד אחר חורבן היה מתחלף ממקום למקום כדאיתא בר"ה וכל א"י ראוי לזה וא"כ יכול להיות שלא יהיה בהם רק יום א' ולכן כשעושין ב' ימים אינן אלא מחמת ספק ועי' במלחמות:

15. שערים מצויינים בהלכה

כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו. כתבו התוס' דהאיסור והחרמות שמכריזין לזמן, כיון שעבר הזמן ממילא מותר. וכעין זה כתבו לקמן (ו. ד"ה והאידינא) דדבר שאסור משום חשש, כיון שעבר החשש עבר הטעם ממילא מותר, ואין צריך מנין אחר להתירו, ומה"ט מים מגולין שהיו אסורין בשתיה שמא שתה מהן נחש, עכשיו שאין נחשים מצויין בינינו מותרים. אבל הרמב"ם (ממרים פ"ב ה"ב) חולק ע"ז, ועי"ש בראב"ד ובכס"מ שביארו הסוגיא דהכא. ועי' בתוס' יו"ט במס' מע"ש (פ"ה מ"ב) שהראה מקור לדברי הרמב"ם. וכ"כ התוס' בריש מס' ע"ז (ב. ד"ה אסור לשאת) דסומכין העולם ועושין עמהם עסקים משום דעכו"ם בזמנינו לא פלחו לע"ז, ומה"ט איתא בגמ' שם (סד: סה.) דרב יהודה שלח מתנה ותשורה לאבידרנא ביום אידם ואמר ידענא ביה דלא פלח לעכו"ם. וכתב הר"ן שם (לא.) בשם התוס', דלא שייך לאסור משום דבר שבמנין משום דלא שייך לאסור אלא בהני דפלחי לעכו"ם, והיינו הנהו דהיו פלחי לעכו"ם ועכשיו אינם פולחים, אבל אותם דמעולם לא היו פולחים לא שייך לאסרם. וכתב הפר"ח (יו"ד סי' קטז) דדברי הר"ן ברורים הם, ועוד כתב הפר"ח דמה"ט כתבו התוס' במס' ברכות (נג:): דאנחנו שאין מלח סדומית מצוי בינינו אין נוהרים במים אחרונים, ואע"ג דהוא דבר שבמנין, כיון

שלא נתפשט זה בכל העולם אינו בכלל דבר שבמנין. ועי' בגמ' ע"ז (לו.) דבלא פשט איסורו ברוב ישראל אפי' ב"ד קטן יכול לבטל, ועי"ש בתוס' (ד"ה והתנן) דמטעם זה גרידא לא התיר אם לא היה ג"כ הטעם דרוב הציבור אין יכולין לעמוד בה. ומטעם זה כתב נמי הגרש"ק (שו"ת האלף לך שלמה, סי' קטז) דבזמנינו שהנרות שלנו מיוצרים באופן שאין צריך להטות מותר ללמוד לאורם, ולא חיישינן לגזרת שמא יטה, וכדברי התוס' הנ"ל דכל שעבר החשש ליכא משום דבר שבמנין. וכ"כ גם המג"א (סי' תרכ"ט סק"ז) דהיכי דאסור משום חשש, כל שנסתלק החשש ליכא משום דבר שבמנין. ובראש יוסף כתב דדוקא דבר שאסור משום חשש אמרינן כל שעבר החשש ליכא משום דבר שבמנין, אבל דבר האסור משום ודאי צריך מנין אחר להתירו. [ובתשרי הרא"ש (כלל ב ס"ח) מתיר ללבוש בגד פשתן ולהטיל בו ציצית של פשתן, ולא חיישינן שיטילו בו ציצית של צמר, שהכל יודעים דבזה"ז שאין לנו תכלת ואין היתר כלאים בציצית לא שייך למיגזר כלל, ולא שייך לדמות לדבר שנאסר במנין דאסור, דכיון שטעם האיסור ידוע, אם נתבטל הטעם ממילא בטל האיסור, ולא דמי לביצה מתקנת ר' יוחנן, וכן מה שאמר הקב"ה למשה "לך אמור להם שובו לכם לאהליכם", או לר' אליעזר שביקש להפקיר כרם רבעי שלו, והכל משום דבר שבמנין, דהיתר הביצה אין הטעם ידוע כ"כ להעולם שההיתר תלוי במה שיהיו מקבלין עדות החודש כל היום כולו, וכמו כן איסור תשמיש, והא דר' אליעזר שביקש להפקיר זה היה תקנה, משא"כ בנדון דציצית שאינו משום תקנה, אלא משום גזרה וחששא, וכיון דלא שייך הגזירה ממילא מותר. והמג"א (סי' ט סק"ז) פסק כדבריו. וכ"ה במ"מ (מאכ"א פ"ג הי"ד). ועל יסוד כל זה כתבנו בשמ"ב (ח"ב סי' צא) דמי שצריך מצד ההכרח לבלוע תרופות בשבת

מותר, דבזמנינו [שגם הרוקחים אין שוחקים וטוחנים הסממנים והכל בא מוכן ומזומן מבית היוצרים, והרבה אינם יודעים ממה נעשה וכיצד נעשה] לא שייך גזירת שחיקת סממנים, והבאנו (שם) בשם הרדב"ז דגזירת שחיקת סממנים קיל יותר מאיסור אמירה לעכו"ם בשבות דרבנן, וא"כ כש"כ בזמנינו, ואפ"ה מי שאינו מוכרח ימנע עצמו ולא ישתמש בהם.

16. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף סד עמוד ב

היתר תכשיט בחצר ומ"ש משופר ומגילה

(ט) בסוגיין. והנה למעשה קיי"ל דשרי לצאת בתכשיטין לחצר ולרה"ר (עי' בכ"ז שו"ע סי' ש"ג סי"ח ונו"כ), וצ"ב דהוא נגד הגמ', וביארו בתוס' כאן בשם רב שר שלום מהגאונים דכל החשש הוא שמא תבא לידי איסור

דאורייתא דטלטול ד"א ברה"ר דשלפא ומחוי ואתיא לאתויי ד"א, וא"כ כ"ז בזמן שמצוי רה"ר דאורייתא, דהיינו שהולכים בה שישים ריבוא, אבל בזמנינו דאין מצוי רה"ר דאורייתא שיש בה ס' רבוא, [ובמקום שיש שישים ריבוא ע"י בנ"א הנמצאים במכוניות בישועת ישראל רצה לדון דכל מכונית חשיב רה"י לעצמה וליכא ס' ריבוא ברה"ר כלל], אף דשייך מציאות כזו, מ"מ כיון דהוי דבר רחוק ואינו מצוי ליכא להאי איסורא, ואע"ג דקי"ל דאף דבטל הטעם לא בטלה התקנה, הכא מעיקרא כיון דהוי גזירה רחוקה ול"ח גזירה אלימא שרי.

והקשה הביאור הל"כ סי' ש"ג ס"ח ד"ה והשתא, דא"כ מ"ט אסור לתקוע בשופר וליטול לולב בשבת, ואפי' בזה"ז, וכמש"כ כל הפוסקים, וצ"ב דלפ"ד דכל דהוא גזירה משום טלטול ד"א ברה"ר, אזי כל דאין מצוי רה"ר דאורייתא לא גזרו, **א"כ גבי לולב ושופר נמי נימא דכיון דאין מצוי רה"ר דאורייתא ליכא למיגזר דילמא יטלטלם ד"א ברה"ר, ולישתרי בשבת.**

והביאור בזה י"ל, דדוקא גבי תכשיטין דהוי גזירה רחוקה מאוד, דחיישי' שמא תצא בו לרה"ר, ושמא תמצא שם אשה אחרת, ושמא תראה לה תכשיטיה, ושמא תסירם ממנה, ושמא תשכח להחזירם עליה, וכיון דהוי חשש רחוק כ"כ ע"כ לא גזרו אלא בזמן שמצוי רה"ר דאורייתא, אבל גבי שופר ולולב דהחשש הוא שילך אצל מומחה שילמדו התקיעה והנטילה (ולא רק שילך לביהכ"נ) ובזמן חז"ל היו הרבה שלא היו בקיאים בזה, והיו צריכים מומחה שילמדם, א"כ הוי חשש שכית טפי ושפיר י"ל דגזרו ביה אף כשאין מצוי רה"ר דאורייתא.

17. ספר ארץ הצבי

קלה	סימן י"ט
<p>הגזירה, ברוב הפעמים לא הכניסו החכמים את טעם הגזירה לתוך עצם נוסח הגזירה, ובמיעוט המקרים ניסחו את גזירתם לומר, שדבר פלוני אסור מחמת חשש אלמוני. וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, דבפלוגתא דר"ש ורבנן (סנהדרין כא.) אי דרשינן טעמא דקרא א"ל, קיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא. כלומר, דזה ברור שיש טעמים לכל המצוות, ואין הקב"ה מצוה עלינו שום מ"ע או שום ל"ת בלי טעם הגון. וכן קיי"ל, דעלינו לדרוש ולחקור ולברר טעמן של כל המצוות, כפי אשר תשיג ידינו, דכמו שאנו מחוייבים ללמוד כל דיני התורה מכח מצות תלמוד תורה, כמו"כ מחוייבים אנו בתורת חלק ממצוות ת"ת — לחקור על טעמי המצוות. ומה"ט מצינו בגמ' שחקרו התנאים לדעת, מפני מה קנסה התורה לגנב יותר מן הגולן (ב"ק ע"ט), ומפני מה קנסה התורה חמשה בקר ישלם תחת השור, ורק ארבע צאן תחת השה (שם בגמרא), וכהנה רבות. אך בהכי פליגי ר"ש וחכמים, אי דרשינן טעמא דקרא. כלומר, אם טעמי המצוות הן ממדות שהתורה נדרשת בהן א"ל, כלומר, שישתנה הדין מחמת טעמא דקרא, שבמקרה שלא יהיה נוהג הטעם, לא תהי' נוהגת המצוה. ולהלכה קיי"ל כברייתא דר' ישמעאל, דבי"ג מצות התורה נדרשת, וטעמא דקרא אינה מהם, ולכך קיי"ל, דאפילו באלמנה עשירה, אף דטעם המצוה אינו שייך בכה"ג, מכ"מ אין ממשכנין אותה, אכן מבואר שמה בגמ' סנהדרין, דהיכא דכתיב להדיא בקרא טעמא דקרא סמוך למצוה, דכתיב לא ירבה לו נשים ולא יסור את לבבו, בכה"ג ס"ל לחכמים כשיטת ר"ש, דשפיר דרשינן טעמא דקרא. (ועי' תשו' מנחת אלעזר ח"ב סי' נ"ד בהערה א', ביישוב תמיהת הגאון החת"ס, עפ"י מהלך זה').</p>	<p>לעשור נכסי, אבל טפי מהכי, כבר אינו דבר הזמנת כל כך, היינו כעקירת דבר מן התורה בקו"ע, שעד כדי כך כבר אין כח ביד החכמים.</p> <p>ג. ענין דבר שבמנין</p> <p>ועפ"י דברינו אלו יובנו היטב דברי הרא"ש לכתובות שם (פ"ד סי' כד), שהביא בשם הגאונים, דהיום מכמה שנים כבר בטלה תקנת בנין דכרין, שאין הטעם אלא כדי שיקפוץ אדם ייתן לבתו כבנו, ועכשיו נהגו ליתן יותר ויותר, והלואי שיתן לבנו כבתו. ולבסוף הביא טענת הר"ר מאיר הלוי ז"ל, והר"ר יונה ז"ל שכתבו דאין לעקור תקנת חכמים. ועפ"י פשוטו ר"ל, דאף דטעם התקנה לא שייכא בזה"ז, מכ"מ התקנה במקומה נשארת מדין דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו.</p> <p>ובדעת הגאונים הי' נראה לומר, דברוב גזירות חז"ל מצינו שנגזרו באופן של לא פלוג, דאפילו במקום דלא שייך טעם התקנה, עדיין נוהגת התקנה. אך לפעמים מצינו בגזירות חכמינו, דהיכא דלא שייך הטעם, דהתקנה אינה נוהגת. עי' למשל בגמ' קידושין (יא.) איכא בינייהו קיבל מסר והלך. ועי' תשו' קהלת יעקב (לבעהמ"ח תשו' משכנ"י) חחו"מ סי' ב, שתמיד כשתיקנו חז"ל איזו תקנה או כשגזרו איזו גזירה, הי' להם איזה טעם גדול וסיבה חשובה. ואילו גזרו שלא לצורך, או אפילו מפני צורך קטן, היו עוברים (במה שגזרו) משום בל תוסיף. (עי' פרמ"ג בפתיחה הכוללת ח"א אות זי"ן).</p> <p>ומה"ט קיי"ל, דבמילתא דלא שכיחא ל"ג בו רבנן, דאסור הי' לחכמים לגזור גזירה מפני חשש רחוק של מילתא דלא שכיחא. (עי' בספר ארעא דרבנן אות חיב, הו"ד בשו"י חמד ח"ד עמוד 278.) אך בנוגע לנוסח התקנה ונוסח</p>

גזירות דעלמא היתה הברירה ביד חו"ל או לגזור הגזירה בנוסח סתמי, או לכלול טעם הגזירה אל תוך נוסחת הגזירה. אבל בגורת חכמים שגזרה לעקור דבר מן התורה, לכאורה מסתבר לומר שלא היתה הברירה בידם לגזור בנוסח סתמי בעילום הטעם, שא"כ, יהיו דבריהם סותרים ממש לדיני התורה, וזה אסור להם לעשות, וכדיוקו של הט"ז (או"ח סי' תקפח סק"ה ויו"ד סי' קיז סק"א) בלשון הגמ' סנהדרין (מו.) ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה, שאפילו בשעה שגזורים סייג, אסור להם לעבור על דברי התורה ולגזור להדיא בסתירה גלויה למה שמפורש בתורה.

וממילא בהכרח לומר בתקנ"ח דבנין דכרין, אשר לפי"ד הגמ' כתובות הנ"ל יש בה משום עקירת דבר מן התורה באיסור והיתר, שטעם התקנה היה כלול מעיקרא בתוך עצם נוסחת התקנה, וממילא ניתא דברי הגאונים שכתבו

וה"נ קיי"ל בנוגע לגזרות דרבנן, דבודאי כל גזרה נגזרה עפ"י טעמים חשובים וחששות חזקות. אכן, ברוב פעמים, שלא הכניסו את טעם הגזירה אל תוך נוסח הגזירה, בכה"ג שייכת הגזירה אפילו במקרה שלא שייך הטעם. ובאותם המקרים שהכניסו את טעם הגזירה אל תוך נוסח הגזירה, אזי כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, והיכא דלא שייך הטעם, לא תהי' נהגת הגזירה.

והוא הדין והוא הטעם בנוגע לדבר שבמנין. דדוקא היכא דנגזרה הגזרה בנוסח סתמי, דוקא או קיי"ל דצריך מנין אחר להתיר. אבל באופן שטעם הגזירה כלול בעצם נוסחת הגזירה, אשר בגזירה כזו ליכא למימר דלא פלוג רבנן, וכעין דאורייתא תיקון, וכאשר נתבאר לעיל, ממילא הוה"נ דלא שייך בכה"ג כללא דדבר שבמנין וכו'.

ומעתה נראה להוסיף ולומר, דדוקא בשאר

18. שיטה מקובצת מסכת ביצה דף ה עמוד ב

כי אימני אעדות אביצה לא אימני. וא"ת מהכא משמע דאילו אימני אביצה הוה שריא והא קיימא לן שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין. ויש לומר דשאני הכא שבטל הטעם ושורת הדין שיתבטל מאליו אלא שהצריך הכתוב היתר בית דין ולפיכך בכל בית דין חשוב סגי ואף על פי שאין גדול כראשון שאין זה חשוב בטול כדאמר גבי כרם רבעי דר' אליעזר:

19. רש"י מסכת ביצה דף ה עמוד ב

מי לא מודה כו' – [1] אף על גב דתקן לקבל עדות החדש כל היום להיות מונין למועדות מן הראשון, ואפילו באו עדים לאחר המנחה, אבל מלעשות יום טוב שני - לא נעקרה תקנה ראשונה ממקומה.

20. תוספות מסכת ביצה דף ה עמוד ב

מי לא מודה רבן יוחנן בן זכאי כו' דהיום קדש ולמחר קדש - וא"ת והא הוא עצמו תקן לקבל עדות החדש כל היום ופי' הקונטרס הני מילי לענין שמונין המועדות מיום הראשון ואפילו באו לאחר המנחה אבל מלעשות יום שני קדש לא נעקרה תקנה ראשונה ממקומה וקשה דמנין ליה הך סברא דתקיננו לענין מועדות לחוד הא לענין יום טוב הוי יום שני נמי קדוש וא"כ תהא הביצה אסורה ואימא כיון שהתקין שיהו מקבלין כל היום א"כ כשהיו עושין שני ימים הם מספק ושתי קדושות נינהו וביצה מותרת [2] לכך נראה כפירוש ר"ח דגרס מי לא מודה שאם לא באו כו' ומ"מ קשה דכיון שלא באו א"כ היו שני ימים מספק וא"כ שתי קדושות נינהו וביצה מותרת [3] וי"ל דה"פ שאם לא באו עדים עד סמוך לחשכה ומיד החשיך ולא היה שהות ביום כדי לקבל עדותם ומ"מ היו יכולין לעשות מעט מלאכה ולא היו עושין אלמא דקדושה אחת נינהו והא דאמר התקיננו שיהו מקבלין עדותן כל היום היינו היכא דבאו עדים ביום או קודם המנחה או לאחר מיד והשתא דאתית להכי אין למחוק גרסת הספרים אם באו עדים וכו' כפי' ומ"מ יש ליישב פרש"י ודקשיא לך מנא ליה הך סברא ה"פ מי לא מודה רבן יוחנן בן זכאי וכו' כגון קודם חורבן דהוי קדושה אחת ואם כן גם לאחר חורבן נמי כשהיו עושין שני ימים כמו קודם חורבן הם קדושה אחת.

21. חידושי הרשב"א מסכת ביצה דף ה עמוד ב

וכתב הרב אלפסי ז"ל בהלכות ושמעי' מהא דבני ארץ ישראל צריכין למעבד ב' ימים של ר"ה, והרב רבינו אפרים ז"ל תלמידו השיב עליו דאין לנו ראייה מדברי רבא לעשיית ב' ימים כלל בזמן הזה דידעי' בקביעת דירחא ואנן נוהגין על פי תיקון סוד העיבור לפי שכבר חזרה להיותה כל ארץ ישראל כבית הוועד שבאו שם עדים קודם המנחה שאין להן ספק בקדושת היום ואינם חייבים לשמור כי אם יום אחד בלבד, ואף כן כתב בעל המאור ז"ל, נראין דבריהם במה שדחו ראיתו של הרב ז"ל מדברי רבא דאלו מדברי רבא לא שמענו אלא שבכל מקום ובכל זמן שנוהגים קדש בב' ימים הרי הם בקדושת יום אחד כקודם התקנה, והיינו נמי דרב אשי דאמר שאין אדם מניח עירוב תבשילין בב' ימים של ר"ה מי"ט לחברו ומתנה, אבל מזה לא שמענו מדבריו שהיו נוהגין שני ימים טובים בארץ ישראל כיון דידעינן בקביעת דירחא והרי כל ארץ ישראל כבית הוועד שכל ארץ ישראל היתה ראויה לקבל בו את העדים שכל מקום שיהיה שם ב"ד היו העדים הולכין וכיון שכן (הרי נמי) [הוי כמי] שקבלו את העדים בכל א"י קודם המנחה, אלא שהדברים נראין כן להלכה ולמעשה כדברי הרי"ף ז"ל משום דכל מקום איכא למיגזר משום דלמא גזרי שמדא עבדי' כמנהג הראשון וכדאמרי' לעיל אנן דידעי' בקביעתא דירחא היכי עבדינן תרי יומי ופרקינן משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם זמנין דגזרו המלכות שמדא ואתי לאקלקולי, ותדע לך דאי לא אפילו בחוצה לארץ לא יעשו אלא יום אחד דחזרה כל ארץ כמקום שהגיעו שלוחים והילכך בא"י נמי כיון שבכל המקומות היו עושין שני ימים קודם שהותקן סוד העיבור חוץ ממקום הוועד השתא נמי עבדינן מנהגייהו.

1. ספר יערות דבש - חלק ראשון - דרוש ה

והנה באמת בימים אלו כל יום מסוגל לתשובה על יום שפעל בו עבירות, ויו"ד ימים כנגד יו"ד דברות, יום ראשון כנגד אנכי, והשני כנגד לא יהיה לך, ובדיבור אחד נאמרו ולכך הם כיומא אריכתא, [ביצה ד' ע"ב] ויום הכפור כנגד לא תחמוד, ולכן אז בטלה החמדה...

2. ספר יערות דבש - חלק ראשון - דרוש יא

ולהבין כל הענין הוא משאחז"ל [ביצה ה.]. ב' יומא דריש שתא כיומא אריכתא דמי, והטעם משום דאדם הראשון נברא בערב שבת באחד בתשרי, ומבואר ברבה פרשת בראשית [ב"ר יב, ו] דלא שקעה אורה כל יום שבת עד מוצאי שבת, ואז חשב אדם עולם חשך, ולכך יום א' ויום ב' תשרי כיום אחד דמי, וא"כ אז בשנת הבריאה היה יום הכפור במנין החמה ט' לחדש, כי החמה לא שקעה ביום א', וזהו ועניתם בט' לחדש. אמנם למהלך לבנה היה בעשירי, כי במהלך לבנה לב' ימים יחשב, וזהו בעשירי לחדש.

3. ספר אז ישיר - ירח המועדים

❧ דינא רפיא לפי מדרגת העם

ומדברי הזוהר לכודנו שישנם בעצם שני ימים ושני אופני דין בראש השנה, וא"כ יש להקשות מהו המקור לחידוש זה והלא בתורה ר"ה אינו אלא יום אחד, ומה שנהגו יום נוסף הוא מטעם ספק האם חודש אלול מעובר או לאו, ומחמת איחורם של העדים מלבוא וקלקול השיר הוא שתקנו חכמים שני הימים של ר"ה בתורת ודאי, וכמבואר בגמרא. וא"כ יש להקשות, כיצד ניתן לומר שהיום השני של ר"ה שונה במהותו מהיום הראשון, ושבים זה יש דין נוסף שהוא דין רפה שעל ידו מתקיים העולם, וכמבואר בזוהר, והרי כפי שנתבאר כל כולו של היום השני אינו אלא מתקנת חז"ל ומטעמים הלכתיים בלבד.

הגרא"א דסלר (מכתב מאלהו, ח"ב עמ' 77-75) הרחיב בביאור שני ימי הדין של ראש השנה וסיים בדברים אלו:

בזמן הבית עדיין היו הלבבות בגדלותם והיה עיקר שאיפתם לשמה ... ועל כן רגיל היה ראש השנה להיות רק יום אחד, כעיקר הדין. ואם לפעמים ירדו ממדרגתם ונטו לצד החיצוניות, סיבבו מן השמים שיאחרו העדים לבוא, והיו להם שני ימים ראש השנה ... גם בבית שני אף שלא שרתה בו שכינה כמו בבית ראשון, מכל מקום בדרך כלל גברה הפנימיות על החיצוניות, כי הלא ראו קדושת בית המקדש והנסים כגון לשון של זהורית ... אבל לאחר החורבן בעוונותינו הרבים גברה החיצוניות על המעשים, ועל כן תיקנו לנו חז"ל יום שני של ראש השנה באופן קבוע.

כלומר, משך זמן יום הדין נקבע לפי המצב הרוחני של עם ישראל. כאשר עם ישראל נמצאים בדרגה גבוהה, כשהפנימיות גוברת על החיצוניות, כפי שאכן היה בזמן שבית המקדש היה קיים, הרי שדי להם לישראל ביום אחד של ר"ה, דהיינו יום אחד של דין רגיל, ואינם זקוקים ליום נוסף עבור דין רפה. אך לאחר החורבן, כשגברה החיצוניות על הפנימיות, הרי שכלל ישראל זקוקים ליום נוסף של דין רפה.

ולפי זה, כאשר היו עם ישראל ברמה רוחנית גבוהה לא הוזקקו להיות נידונים בדין רפה, ואז באמת היה נוהג ר"ה יום אחד בלבד. אולם, אף בזמנים טובים אלו כאשר ירדו מדי פעם ממדרגתם, היה הקב"ה מסבב שהעדים יבואו באיחור בכדי שיהיה נוהג ר"ה שני ימים, כדי שיוכל לדון אותם בדינא רפיא הנוהג ביום השני. כל זה היה בהיות הבית עומד על תלו, אך לאחר החורבן כאשר גברה החיצוניות באופן קבוע ועם ישראל נפלו ממדרגתם, הרי שהוזקקו לדין רפה בקביעות בכדי לזכות בדין, ועל כן תקנו חז"ל שני ימים לר"ה באופן קבוע.

ואף בספר מועדים וזמנים הנ"ל הזכיר רעיון דומה, וכתב שאפילו בזמן הבית היה הקב"ה מסבב לפעמים שיאחרו העדים או שלא יבואו ביום הראשון בכלל, כאשר היה צריך לרפות את הדינים. והוסיף שם: "ופשיטא שגם בא"י שפיר צריך היום שני ימים".

6. הערות מהרב אלישיב [ראש השנה ל].

בטעם תקנת ריב"ז שיהא יום הנף וכו'

משנה, ושיהא יום הנף כולו אסור. ובסוכה לא תני אלא הנך ב' תקנות דלולב ויום הנף, ובארו התוס' דהנך תרתי תיקן ביחד. והטעם שתיקן שתייהן ביחד י"ל בזה בדרך דרוש רחשש שמשיראו שמתקן נטילת לולב זכר למקדש הרי מזה יבינו שיש זמן ארוך מאד עד עת קץ שיבנה ביהמ"ק ולכך תיקנו זכר למקדש ויפלו ברוחם, לכך תיקן יחד עם זה שיהא יום הנף כולו אסור ותקנה זו מצד מהרה יבנה המקדש וכו'. (עי' ערוך לנר, ובהערות במסכת סוכה מ"א ע"א).

7. דף על הדף ביצה דף ה עמוד ב

בגמ': רב אדא ור' שלמן תרווייהו מבי כלוחית אמרו אף מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה מ"ט מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו ביצה ביום טוב שני השתא נמי ניכל.

מקשינן העולם, דהא איתא בכתבי האר"י ז"ל דלעתיד יהי' הלכה כב"ש, וא"כ כשיבנה ביהמ"ק יהי' ביצה מותרת. [1] ובספר עיני חכמים [ח"א סי' כ] כתב הגה"ק מאוסטרובצה זצ"ל לחדש די"ל דלא יהי' הלכה כב"ש לעתיד רק במה דב"ש מחמירים, דכעת א"א לפסוק כמותם דאין בכוחנו להחמיר כ"כ. אבל לעתיד יתנהג העולם במידת הדין שהוא כמדת ב"ש, וע"כ נפסוק לחומרא, משא"כ גבי ביצה דהוי מקולי ב"ש יהי' לעתיד ג"כ הדין כב"ה... [2] גם י"ל דאפשר יבנה ביהמ"ק הוא קודם לעת"ל, ואין זה זמן אחד וצ"ע.

8. משך חכמה על דברים פרק ה פסוק כז

(כז) שובו לכם לאהליכם - החתם סופר בחידושו לע"ז (סג סע"ב) כתב כי נתקשה כל ימיו מהיכן הוציאו רז"ל הא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי (יבמות כב) יעו"ש. ולדעתי פשוט, דיצא להם דמסתמא היה ליוצא מצרים נשים הרבה שהיו מאותן שאין בני נח מוזהרין עליהן, ועמרם יוכיח שגדול הדור היה ונשא דודתו, וכן אמרו ביומא פרק יוהכ"פ (דף עה) בהנך דאסירי לא פריצי בהו ועיין רש"י שבכו על הנוספות, ואם לא היו רגילין לא היו בוכין, ואיך אמר רחמנא אחר מתן תורה שובו לכם לאהליכם ואין אהלו אלא אשתו (מועד קטן ז:), הלא אלו שנשאו קרובותיהם צריכין לפרוש מהם, וע"כ דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ודו"ק. והא דמוכיח ריש ביצה (דף ה:) מהא דדבר שבמנין צריך אחר להתירו, היינו דאי משום עריות שנשאו קודם, לא היה לו לאמר להם עד שיאמר האיסור של עריות קודם. וז"ב. ויתכן דקי"ל (נדה ט) דחרדה, שחרדו כל העם (שמות יט, טז) מסלק הדמים, ולא יראו נשיהם דמים ויהיו טהורות לבעליהן.